

Nr 300

Av herr **Holmberg m. fl.**, om en förbättring av undervisnings- och forskningsmöjligheterna i Norrland.

De universitets- och högskolestuderandes antal har kraftigt ökat under de senaste femton åren. År 1946 var endast omkring 14 000 personer registrerade som studerande vid universitet och högskolor. År 1956 var motsvarande antal 24 000. 1955 års universitetsutredning (SOU 1957: 24) har beräknat att antalet studerande vid universiteten och högskolorna mot slutet av 1960-talet kommer att vara betydligt högre än 40 000. Delvis är detta en följd av befolkningsutvecklingen. Från mitten av trettitalet till mitten av fyrtilalet steg födelsetalet med i runt tal 60 procent. Antalet tjugoåringar, som 1953 var drygt 80 000, väntas 1965 bli omkring 128 000.

Men studentantalets ökning återspeglar också det moderna samhällets ökade krav på kvalificerad utbildning. Det behövs procentuellt flera anställda med universitets- och högskoleutbildning nu än för bara ett eller två decennier sedan. Och denna utveckling kommer att fortsätta. Hittills har tillströmningen till högre studier i stort sett varit passiv ur samhällelig synvinkel. Studiebegåvade ungdomar, som haft de ekonomiska möjligheterna att fullfölja sina studieplaner, har tävlat om de begränsade utbildningsplatserna. Alltför litet har från statsmakternas sida gjorts att öka universitetens och högskolornas resurser och *attrahera* studiebegåvningarna till de högre utbildningsanstalterna. Det individuella behovet och intresset att studera — och de individuella möjligheterna att följa sitt intresse — har fått vara utslagsgivande. Samhällets behov av kvalificerad arbetskraft har däremot förblivit en andraplansfråga. Och trots de många varningsropen från vetenskapliga, pedagogiska och andra fackkretsar om hur vi i vårt land ligger efter i utvecklingen i fråga om utbildningen av intellektuella kadrer, går upprustningen av vårt högre utbildningssystem alltför sakta.

Särskilt anmärkningsvärd är den tröga, motvilliga behandlingen av planen på ett norrlandsuniversitet. Det kan visserligen hänvisas till några betydelsefulla framsteg. Umeå har fått en ofullständig tandläkarhögskola, en ofullständig medicinsk högskola och ett modernt vetenskapligt bibliotek. Vi har hälsat dessa institutioners tillkomst med tillfredsställelse, då de ligger i linje med den större plan för ett norrlandsuniversitet som vi första gången framlade i en riksdagsmotion 1946. Dessa steg på vägen har tagits

tack vare den starka opinionsrörelse, som från 1946 snart utvecklades framför allt i övre Norrland men också i landet i övrigt. Följderna av tidigare försummelser är alltför väl kända för att vi i detta sammanhang behöva orda om dem. Brist på läkare, civilingenjörer och läroverkslärare i naturvetenskapliga ämnen har under det senaste decenniet gjort sig gällande i större delen av landet. Men särskilt i övre Norrland har bristen haft en närmast katastrofal karaktär. Många provinsialläkardistrikt är vakanta sedan årtal. Vid vissa sjukhus har man långa tider inte kunnat rekrytera kompetenta krafter till underläkartjänsterna. Vid åtskilliga läroverk har man måst bedriva undervisningen i matematik, kemi och fysik utan kvalificerade lärare. Folktandvården har på många håll endast funnits i författningen, eftersom man saknat tandläkare för de vakanta tjänsterna. Bristen på högskoleutbildade tekniker har hindrat den industriella utvecklingen.

Vi hyser inga tvivel om att ett fullständigt norrlandsuniversitet i sinom tid kommer till stånd. Tanken på ett sådant universitet, som först framlades inför Svenska clartéförbundets kongress i Göteborg 1945, därefter utarbetades i detalj av ett ungt forskarkollektiv i Stockholm och framlades i vår riksdagsmotion 1946, var så realistiskt grundad, att dess realiserande inte i längden kan förhalas eller förfuskas. Frågan är nu endast vilken katastrofsituation som fordras för att planens förverkligande skall bli ofrånkomlig. Redan under de gångna åren har skadeverkningarna av en kortsynt, avvisande politik varit mycket allvarliga. Om vår plan 1946 fått den behandling den förtjänade, kunde man nu ha haft ett fullständigt norrländskt universitet och helt andra perspektiv för sjukvård, teknik, läroverksundervisning och kulturpolitik i övre Norrland.

Vi underskattar som sagt inte betydelsen av de tre institutioner, som trots allt centralt motstånd kommit i funktion i Umeå. I fråga om den medicinska högskolan, som nu i januari tagit emot sina första 18 medicine kandidater för kliniska studier, är emellertid den stympade organisationen ett svårt handikap. När den fått sin beslutade definitiva utformning kommer den att motsvara det högre stadiet av en medicinsk fakultet. De studier, som bedrivs i samband med praktiskt sjukhusarbete, de s. k. kliniska studierna, kan alltså genomföras i Umeå. Första delen av de medicinska studierna, de s. k. teoretiska (anatomi, histologi, medicinsk kemi, fysiologi), måste däremot bedrivas på annat håll, vid karolinska institutet i Stockholm eller vid någon av de tre medicinska fakulteterna. De studenter, som önskar utbilda sig till läkare, måste med andra ord först söka inträde och ta sin medicine kandidatexamen vid någon av de fullständiga utbildningsinstitutionerna i Stockholm, Göteborg, Uppsala eller Lund. Först därefter kan de komma i fråga för studier vid den medicinska högskolan i Umeå.

Olägenheterna med detta är av två slag. För det första kan man förutsetta, att antalet norrlandsstudenter, som vinner inträde för medicinska studier, kommer att bli relativt litet även i fortsättningen. Det är dock de

första två studieåren, från studentexamen till medicine kandidatexamen, som är avgörande. För många norrlandsstudenter existerar inte endast de vanliga ekonomiska hindren för tillträde till högre studier. För dem finns också de geografiska hindren. De dryga resekostnaderna mellan hemorten och utbildningsanstalten blir tillsammans med övriga kostnader för högre studier det hinder, som många inte kan forcera. Antalet medicine studerande från Norrland är nu förhållandevis lågt, jämfört med antalet studerande från andra delar av vårt land. Antalet studenter, som började medicinska studier under åren 1951—1955, var 40 procent lägre från de fyra nordligaste länen än som svarade mot dessa läns andel i hela landets befolkning. Det är inte troligt att denna diskriminering av norrlandsungdomen kommer att reduceras förrän de medicinska studierna kan genomföras från början vid den medicinska högskolan i Umeå.

Den andra olägenheten med en stympad medicinsk högskola är av vetenskaplig och pedagogisk natur. Den medicinska högskolan i Umeå saknar teoretiska avdelningar. Den saknar dessutom det komplement som naturvetenskapliga institutioner utgör och som numera är oundgängligt för avancerad medicinsk forskning.

I den medicinska pressen i vårt land och utomlands har man sedan många år diskuterat den kliniska forskningens brister i jämförelse med den teoretiska. Den kliniska forskningen i Sverige har huvudsakligen bedrivits av praktiskt verksamma läkare, som använt sina dagar för sjukvård och — vad de akademiska sjukhusen beträffar — undervisning och som tvingats sätta till sin fritid för vetenskapligt arbete. Mycket av denna forskning har trots allt varit av oskattbart värde för hälsovårdens och sjukvårdens utveckling. Tidigare kunde emellertid en isolerad medicinsk forskare, mitt uppe i praktiskt arbete, ge betydelsefulla bidrag. Numera fordras i regel lagarbete, dels mellan medicinska forskare, dels — och allt vanligare — mellan specialister från så vitt skilda områden som invärtesmedicin och atomfysik.

En av vårt lands främsta medicinska kemister, laborator Pehr Edman i Lund, skrev i Svenska Läkartidningen nr 2, 1955, om den kliniska experimentalforskningens dilemma:

Den mest vitala frågan — tillgången på för uppgiften skolade forskare — har ännu icke funnit sin lösning. Man har icke tillräckligt beaktat, att inriktningen mot experimentell forskning kräver en annan utbildning än vad man som regel kan meddela på kliniken. Som följd härav har den experimentella forskningen på klinikerna i stor utsträckning kommit att ligga i händerna på läkare, som är noviser inom de vetenskapsområden de är satta att bearbeta. Denna situation skulle väl vara mindre prekär, om de i den experimentella forskningen obehövade stöddes och vägledades av erfarna forskare . . . I själva verket gör sig kravet på förtrogenhet med den tillämpade grundvetenskapen gällande i undersökningens alla faser. Detta gäller icke minst valet av forskningsuppgift. Den kliniska iakttagelsen

(d. v. s. vid undersökningen av sjuka människor, *vår anm.*) är ju långtifrån den enda, naturliga utgångspunkten för kliniskt-experimentella undersökningar. Det finns otaliga exempel på det omvända förhållandet, där iakttagelser gjorda inom de biologiska grundvetenskaperna givit impulser till fruktbärande undersökningar av bestämda sjukdomstillstånd.

En framstående klinisk forskare, professorn i oftalmiatrik Sven Larsson, har i samma debatt (Svenska Läkartidningen nr 49, 1954) gjort bland annat följande anmärkningar:

Alla vet vi hur den kliniska forskningen med åren ändrat karaktär. Det är längesedan den till övervägande del utgjordes av kasuistiska meddelanden, redovisningar för patientmaterial, skildringar av olika behandlingsmetoder och jämförelse dem emellan. Därmed är ingalunda sagt att detta slag av arbete icke alltjämt är av stor betydelse och alltjämt måste bedrivas. Men den kliniker som nu vill angripa ett centralt problem, den som söker sig ut i gränsområdena till det okända, han kommer i regel in på grundforskning: fysik, biokemi, patofysiologi, elektrofysiologi o. s. v. Här räcker i regel icke klinikerns kunskaper, hans forskningsuppgift kan endast fullföljas som ett lagarbete, där klinikern samarbetar med en teoretiker. Denna ideala form för forskning har också blivit allt vanligare. Men härför erfordras att teoretiskt välutbildade forskare knyts direkt till klinikerna. I annat fall måste klinikern själv bedriva årslånga studier i ett eller flera grundforskningsämnen vartill hans tid och krafter mera sällan räcker.

Önskemålet om teoretiskt utbildade forskare knutna direkt till klinikerna är svårt att förverkliga, om teoretiska institutioner saknas i samma stad. Den praktiska sjukvårdens standard vid ett akademiskt sjukhus blir numera knappast tillfredsställande utan anknytning till medicinsk teoretisk grundforskning. Också läkarutbildningens kvalitet kan ifrågasättas. Det är därför från alla synpunkter ett vitalt intresse att den medicinska högskolan i Umeå snabbt utbyggs med institutioner för anatomi, histologi, medicinsk kemi och fysiologi.

Vi anser det emellertid ofrånkomligt att planen på ett fullständigt norrlandsuniversitet förverkligas under de allra närmaste åren. Den medicinska och odontologiska undervisningen och forskningen behöver en nära kontakt med naturvetenskapliga institutioner. Men framför allt motiveras en naturvetenskaplig och en humanistisk fakultet i övre Norrland av denna landsdels intresse att kunna utbilda sina egna studenter till kemister, fysiker, biologer, språklärare, historiker etc. I vår första motion 1946 pläderade vi för en ny universitetsorganisation, innefattande inte endast naturvetenskaplig, humanistisk och medicinsk utan även teknisk fakultet. Vi är av den uppfattningen, att den konventionella organisationen inte längre är motiverad, sedan gränserna mellan olika forskningsgrenar och mellan teoretiska och praktiska institutioner blivit flytande. Den grundläggande utbildningen för civilingenjörer är delvis identisk med denna utbildning för naturvetenskapliga linjer. En statistisk institution är nu lika nödvändig för medicinska forskare som för biologer och fysiker och skulle följ-

aktligen kunna fungera som en gemensam tillgång. För den händelse en universitetsorganisation efter dessa riktlinjer nu skulle vara svårgenomförbar, sedan två fristående högskolor redan börjat sin verksamhet, föreslår vi alternativt inrättandet av ett norrlandsuniversitet med naturvetenskaplig och humanistisk fakultet samt en teknisk högskola, båda förlagda till Umeå.

En sådan upprustning av undervisnings- och forskningsmöjligheterna i Norrland är inte endast ett lokalt intresse. Med hänsyn till den snabbt ökade tillströmningen till högre studier, som nu kommer i och med ökningen av tjugooåringarnas antal, och med hänsyn till samhällets stegrade behov av intellektuella kadrer, är det ett riksintresse att Norrland får egna institutioner för universitets- och högskoleutbildning.

Med hänvisning till vad som här anförts hemställes,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en snabb utredning om den medicinska högskolans i Umeå komplettering med teoretiska institutioner, om inrättandet av en teknisk högskola samt om inrättandet av ett universitet med naturvetenskaplig och humanistisk fakultet i Umeå, alternativt utredning om en gemensam universitetsorganisation för hela den högre utbildningen i Umeå.

Stockholm den 27 januari 1959

Helmer Holmberg

Hilding Hagberg

Knut Senander

Gustav Johansson
